

NUMMER 2 • JAARGANG 36 • JUNI 2025

De Grauer

HISTORISCH PUTTEN

VAKKUNDIG
KWALITEIT
SERVICE

Welkom

Kerkstraat 11, 3882 BM Putten
 Telefoon 0341-351564
www.vandenbergoptiek.nl

Bezoek ons ook op Facebook

van de Mheen

Grondwerken b.v.

- afvalinzameling en verwerking
- verhuur containers (afval-, opslag- en rolcontainers)
- zand-, grind-, mijnsteen- en gebroken puinhandel
- grond- en sloopwerken
- verhuur grondverzetmachines, mobiele zeef en puinbreker

Tel 0341-356050
 3882 NH Putten
 Stenenkamerseweg 20
info@vandemheengrondwerken.nl
www.vandemheengrondwerken.nl

WIJ MAKEN GESCHIEDENIS
 Bouw jij met ons mee?

T. +31 341 353 829 E. info@jansentechniek.nl

JANSEN
 TECHNIK | CONTROL SYSTEMS

Inhoud

Van de voorzitter	4
80 Jaar Vrijheid! - Verhalen uit de bevrijdingsdagen	5
Terugblik Voorjaarsbijeenkomst PHG	8
Even voorstellen...	11
Recept: Pruimentartaart	12
Museumboerderij Mariahoeve	13
80 Jaar Vrijheid! - Evert de Graaf (Deel 1)	14
Kort nieuws & Lezersberichten	23
Museum De Tien Malen	24
Column Henk Vaessen	25
Geef deze gezichten een naam: Aflevering 84	26
PCEP	29
PHG Boekenmarkt	31
Putters Praoten	33
Colofon	35

29

26

23

8

14

Van de voorzitter

De maand mei stond in het teken van tachtig jaar vrijheid in ons land. In 1945 kwam er immers een einde aan de Duitse overheersing na vijf lange en bange jaren.

Ter gelegenheid hiervan zijn er twee herdenkingen geweest bij het monument aan de Voorthuizerstraat. In de omgeving hiervan sneuvelden namelijk in april 1945 vier Canadese militairen. De Canadese krans van 8th Princess Louise's New Brunswick Hussars, die tijdens de herdenking op Stille Zaterdag 19 april gelegd werd, ligt inmiddels in De Tien Malen bij de foto's van de omgekomen bevrijders. John Burpe Wallace behoorde tot dit legeronderdeel. Charles Leonard Pewtress, John Wakula en Frederick Lenard Waters behoorden tot het Westminster Regiment. Zij zijn door Canadezen van dit regiment herdacht op 3 mei.

De namen van deze vier gesneuvelde militairen waren bij de bevolking in het vergeetboek geraakt, toen onder anderen de heer Bennemeer in 1993 het bestuur van de Stichting Oktober 44 benaderde met het verzoek om een gedenkteken voor hen op te richten. Dit werd een houten gedenkteken even verderop aan de Voorthuizerstraat bij het waterwingebied op de plaats waar de gedode bevrijders tijdelijk begraven waren. Zij zijn allen herbegraven op de Canadese Oorlogsbegraafplaats in Groesbeek.

In 1997 werd het houten gedenkteken vervangen door een stenen zuil. Locoburgemeester Mosterd – we leefden toen in een burgemeesterloos tijdperk – heeft het monument samen met de oud-bevrijder van Putten Len Welch op vrijdag 18 april van dat jaar onthuld. Ook een broer van Waters was hierbij aanwezig. Sinds 2005 wordt bij de stenen zuil jaarlijks op 18 april de bevrijding van Putten herdacht.

In deze Graver wordt uiteraard aandacht aan de bevrijding van Putten geschonken. Verder treft u de vaste rubrieken aan.

Tot slot wens ik alle lezers een vredevolle zomer toe! ■

Jan N. van den Hoorn
Voorzitter PHG

PS - De rubriek Van de voorzitter komt met ingang van de eerstvolgende Graver te vervallen. Het leek ons als bestuur een goed idee dat u niet alleen wat leest van de voorzitter, maar van alle bestuursleden, zodat u hen beter leert kennen. Wellicht gebeurt dit onder het kopje 'Van het bestuur'.

80 JAAR Vrijheid!

Tekst: Monique Met
Beeld: eigen foto

VERHALEN UIT DE BEVRIJDINGSDAGEN

BEVRIJDING HERDENKEN

Het Historisch Museum De Tien Malen organiseerde op 17 april een bijeenkomst voor burgers die 80 jaar geleden de bevrijding van Putten meegemaakt hebben. De bijeenkomst vond plaats in het Koetshuis van het landgoed Schovenhorst. Zo'n 20 personen woonden de bijeenkomst bij, veelal tachtigers en enkeling al negentig. De oudste deelnemer telde 95 jaar.

Ook aanwezig was historicus Evert de Graaf (weliswaar nog geen 80 jaar oud), die daags ervoor nog een lezing over de bevrijding had gegeven in Ermelo. Met hem meegekomen was zijn Amerikaanse vriend Jan Douwma, wiens (inmiddels overleden) vader via Kamp Amersfoort met veel Puttenaren door de kampen was opgetrokken.

ORGANISATIE MUSEUM DE TIEN MALEN

Peter Vink heette om 10.00 uur iedereen van harte welkom namens het Historisch Museum De Tien Malen en lichtte de opzet van de ochtend toe. Na een kopje koffie met traktatie nam Gert van Beek (medeorganisator van de bijeenkomst) het woord om in grote lijnen de aanloop naar en bevrijding van de Noordwest-Veluwe te schetsen. Daarna was het woord aan de Puttenaren om hun herinneringen aan de bevrijding met elkaar te delen.

VERHALEN VAN GETUIGEN

Wat konden zij zich herinneren van de bevrijding en de eerste naoorlogse dagen? Alle aanwezigen waren op dat moment nog jong. Meerdere herinnerden zich nog goed de route van de Canadese tanks, de talrijke heftige beschietingen en het dekking zoeken in (zelf aangelegde) schuilkelders. Maar ook de Canadese chocolade en sigaretten, verkregen in ruil voor boter en eieren, werden meerdere keren genoemd. Een van de aanwezigen herinnerde zich nog heel goed hoe hij als kleine jongen van vier jaar met eieren en boter naar een overnachtingskamp van de Canadezen werd gestuurd en met heerlijke chocolade huiswaarts keerde.

Tachtig jaar geleden werd Nederland bevrijd door de geallieerden. In 2025 vieren en herdenken we de bevrijding en dat we sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog in vrijheid leven.

In deze editie
**VERHALEN UIT
BEVRIJDINGSDAGEN**
een verslag van de
bijeenkomst
georganiseerd door
Historisch Museum
De Tien Malen.

DUITS ETEN EN DUITSE ZEEP

Toen de Duitsers zich terug trokken over de Harderwijkerstraat - zo vertelde een van de aanwezigen - hield een van hun wagens ermee op door benzinegebrek. In de haast vulden ze de tank met water, waardoor de auto er definitief mee ophield. De Duitse militairen bliezen snel de aftocht na handgranaten in de motor te hebben gegooid, waardoor deze in brand vloog. De auto zat vol ontploffende, wegschietende blikjes (met onder andere vlees) die door Puttenaren konden worden gered door deze uit de brandende auto te harken. Een heerlijke maaltijd voor velen. De sloot zat na afloop vol vet, zo vertelde hij. Zijn vader wist er wel raad mee, die schepte het vet uit de sloot en maakte er met loog zeep van.

ANGSTIGE DAGEN

Een van de deelnemers woonde destijds op boerderij Klein Oldenaller en herinnert zich nog goed de heftige beschietingen tussen de Duitsers (die in een lange linie op de Oldenallerallee lagen) en de oprukkende Canadezen in tanks. Wat hem nog goed bij staat is de vuurkracht van de Canadezen die (in zijn ogen immens grote) bomen volledig aan gort schoten en de angst de boerderij te verliezen. Deze bleef uiteindelijk toch gespaard. Een bewoner van Appel (Nijkerk) vertelt dat hij tijdens deze beschietingen met 18 man in de kelder van hun huis zat. De beschietingen, vallende granaten, de kanonnen, de angst, de schuilkelders; allemaal ervaringen uit eerste hand die vrijuit werden gedeeld.

De gevechten speelden zich vooral af aan de westkant van Putten. Diverse aanwezigen, destijds woonachtig aan de oostzijde (richting Ermelo) hebben nauwelijks iets meegekregen van de oorlogshandelingen tijdens de Bevrijdingsdagen.

BLIJDSCHAP EN VERDRIET

Nederland viert feest, Putten rouwt kopte het Parool vlak na de oorlog. Het verdriet en de onzekerheid over de mannen die bij de razzia waren weggevoerd was heel groot. Putten was weliswaar bevrijd, maar er was 80 jaar geleden weinig aanleiding om feest te vieren. Er waren immers nog veel lege plaatsen.

'MOFFENMEIDEN' EN CANADESE BEVRIJERS

Een van de oud-leden van het Puttens mannenkoor verraste de aanwezigen met een lied, verwijzend naar het vlak na de oorlog kaalscheren van de zogenaamde 'moffenmeiden', als straf of vergelding omdat deze vrouwen tijdens de oorlogsjaren relaties hadden aangeknoopt met Duitse soldaten. Uit volle borst zong hij: "Ik had een mooie krullenbol, maar die heb ik nu niet meer, nadat de bende is gekomen en die hebben het eraf genomen en nu heb ik een kale kop, met een hakenkruis erop.". Canadezen die een relatie aangingen met Nederlandse vrouwen kregen overigens ook een bijnaam: Canadese bevrijders in plaats van bevrijders. Ook de publieke afstraffing van NSB'ers kwam nog ter sprake.

MUSEUM

Bij het museum stonden die ochtend ook twee legervoertuigen opgesteld die een rol hebben gespeeld tijdens de Bevrijdingsdagen en waren twee mannen in Canadese militaire kleding aanwezig (van de infanteriesoldaten van het Westminster regiment Canada). Na afloop van de bijeenkomst kon het museum worden bezocht met de wisseltentoonstelling over de bevrijding en tachtig jaar vrijheid Putten. De tentoonstelling biedt een bijzonder kijkje in de gebeurtenissen rondom de bevrijding van Putten en de impact op de regio.

EINDFASE OORLOG, OPMARS CANADEZEN 18 APRIL 1945

Na vijf lange jaren van bezetting door de nazi's werd de Noordwest-Veluwe op 18 april 1945 bevrijd door Canadese troepen. De Canadezen wilden de Duitsers op de Veluwe insluiten om hen zo de aftocht naar de haven van Harderwijk te beletten, zodat ze niet per boot over het IJsselmeer naar Amsterdam konden ontsnappen. Hierin slaagden ze na zware gevechten bij Otterlo, Voorthuizen en Putten.

Om het IJsselmeer te bereiken trok een gedeelte van het regiment via de Steenenkamerseweg richting Nulde. In de buurtschap Steenenkamer kwam het tot felle gevechten tussen de Canadezen en de daar nog aanwezige Duitsers. Duitsers die zich verschansen achter een aantal boerderijen vallen met pantservuisten en handgranaten de naderende tanks aan. De Canadezen vuren vele granaten af op die boerderijen waarbij veel boerderijen worden vernield.

Na de zware gevechten in Steenenkamer wisten de Canadezen door te stoten tot het IJsselmeer bij Nulde en zo de vluchtroute van de Duitsers naar de haven van Harderwijk af te snijden. Vervolgens trokken de Canadezen op naar Ermelo, dat zonder slag of stoot werd bevrijd. Later die dag trokken de Canadezen naar Harderwijk. De oude binnenstad en het havengebied bleef gespaard van zware beschietingen door resoluut optreden van verzetsmensen. ■

Life is
always better
WITH A
smile

Bij orthodontiepraktijk Putten helpen we je deskundig aan een mooi gebit

Dorpsstraat 113
3881 BC Putten
T 0341 353595
E receptie@mijnorthodontistputten.nl
I www.mijnorthodontistputten.nl

KAPSALON
van den Bor

Dames en heren salon
Gespecialiseerd in:
- Krullen, kleuren, knippen
- Haarverlenging/verdikking

Calcariaweg 33
3881 XE Putten
06-30712317

kapsalonbor@gmail.com

TERUGBLIK Voorjaarsbijeenkomst

Tekst & beeld: Marja van de Klok - Schipper

MET DE RIDDERS VAN GELRE

Voor de voorjaarsbijeenkomst van het Puttens Historisch Genootschap zijn de 'Ridders van Gelre' René Arendsen en Bas Steman uitgenodigd om een presentatie over het Hertogdom Gelre te geven. Wie de Ridders een beetje kent, weet dat zij de geschiedenis op aansprekende wijze voor een breed publiek toegankelijk presenteren. De verwachtingen waren hooggespannen en het publiek was in groten getale naar De Aker gekomen. René Arendsen liep al wapperend met de vlag van het Hertogdom Gelre over het podium. Beide heren staken van wal.

GESCHIEDENIS

Rond 1527 beleefde het hertogdom Gelre zijn gouden tijd. Ook vandaag zijn er talloze sporen in het landschap te ontdekken. De oude steden aan grote en kleine rivieren, de talloze kastelen en de grafmonumenten in de kerken zijn maar enkele overblijfselen van een verdwenen wereld. Deze relictten zijn zowel in de huidige provincie Gelderland als in Limburg en zelfs net over de grens in Duitsland te vinden. Hierbij wordt ook Putten diverse malen in de geschiedschrijving genoemd. Zo was het dorp voor de reformatie een van de eerste dorpen met een parochie. In de 11e eeuw ontstond het graafschap Gelre. De naam Gelre stamt van de stad Geldern, nu gelegen in de Kreis Kleve, ca. 20 km ten noordoosten van Venlo.

Volgens een legende zouden twee broers bij Geldern een draak hebben verslagen die als laatste doodskreet 'Gelre, Gelre' uitsloeg. Op die plaats bouwden zij het stamslot van de latere graven. In 1138 werd dat graafschap door huwelijk verbonden met het graafschap Zutphen. Vanaf dat moment wisten de graven van Gelre en Zutphen in een eeuw tijd een territorium aan zich te binden dat we nu als onze provincie herkennen.

In 1339 'promoveerde' Gelre tot hertogdom. Het hertogdom Gelre was in de late middeleeuwen één van de belangrijkste politieke machtsblokken in Noordwest-Europa, veel aanzienlijker dan bijvoorbeeld het graafschap Holland. Gelre bestond uit vier gebiedsdelen (kwartieren) met Nijmegen, Arnhem, Zutphen en Roermond als hoofdsteden.

Het grondgebied van het hertogdom bestreek vrijwel de gehele huidige provincie Gelderland maar ook flinke delen van Noord- en Midden-Limburg en aangrenzende gebieden in Duitsland.

Vanaf de 12e eeuw veranderde de maatschappij door de opkomst van de steden. Er ontstond een hele nieuwe bevolkingsgroep van handelaren en vrije burgers. Nijmegen en Zutphen hadden al eerder een stedelijk karakter, maar vanaf 1200 ontstonden nieuwe steden als Doesburg, Doetinchem, Lochem, Harderwijk, Wageningen, Hattem en Elburg. De graaf/hertog en de edelen lieten op het platteland grandioze kastelen bouwen.

De Doornenburg, Hernen, Cannenburg, Loevestein en Ammersoyen zijn daar indrukwekkende voorbeelden van.

Tussen 1450 en 1530 beleefde Gelre een culturele en politieke 'Gouden Eeuw'. De machtigste hertog die Gelre ooit had, was Karel van Egmond. Met succes wist hij de zelfstandigheid van Gelre en Zutphen te bevechten tegen de 'supermacht' Habsburg van keizer Karel V. Niet lang na zijn dood in 1538 werden het hertogdom Gelre en het graafschap Zutphen in 1543 alsnog door keizer Karel V ingelijfd bij de dan 17 Verenigde Nederlanden binnen het Habsburgse Rijk. De Gelderse middeleeuwen zijn dan voorgoed voorbij.

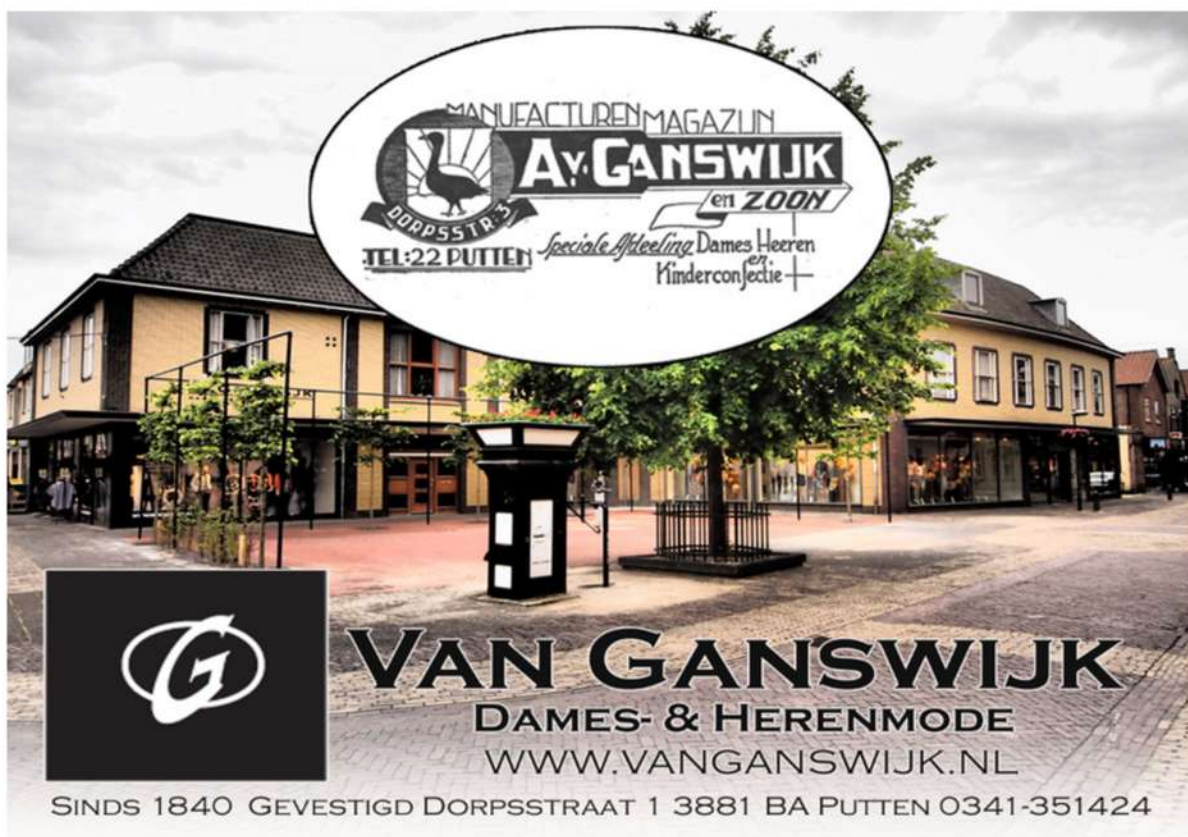
In 1538, in de nadagen van de Gelderse onafhankelijkheidsstrijd, is de rol van de ooit zo succesvolle Karel van Gelre definitief uitgespeeld. Het vertrouwen tussen de hertog en zijn onderdanen is, na 55 jaar gewapend conflict, onherstelbaar beschadigd en de kinderloze Karel moet aanzien hoe de Gelderse Staten openlijk onderhandelen over zijn opvolging (en het herwinnen van een groot aantal rechten en privileges). Uiteindelijk valt de keuze op de 21-jarige Willem van Kleef, die nog tijdens het leven van Karel gretig wordt ingehuldigd als 'beschermheer' van Gelre.

Na het overlijden van Karel mag Willem zich hertog van Gelre, Kleef, Gulik en Berg en graaf van Zutphen, Mark, Ravenstein en Ravensberg noemen, wat hem de bijnaam 'Willem de Rijke' oplevert. Enige militaire oplevingen ten spijt (zoals de veldtocht in Brabant en Vlaanderen in 1542) blijkt Willem echter niet opgewassen tegen zijn vermaarde Habsburgse rivaal en pretendent op Gelre, keizer Karel V.

AFSLUITING

De 10 zit in de klok. De Ridders laten de laatste foto's van de presentatie zien en er volgt een daverend applaus. De voorzitter bedankt Bas Steman en René Arendsen hartelijk voor hun boeiende voordracht en wenst allen wel thuis.

Hebben wij ons ooit gerealiseerd, dat we in zo'n geweldig interessante provincie leven? ■

MANUFACTUREN MAGAZIJN
VAN GANSWIJK en ZOOH
DORPSSTRAAT 3
TEL: 22 PUTTEN
Speciale Afdeling Dames Heren
Kinderconfectie

VAN GANSWIJK
DAMES- & HERENMODE
WWW.VANGANSWIJK.NL

SINDS 1840 GEVESTIGD DORPSSTRAAT 1 3881 BA PUTTEN 0341-351424

**LEER
DANS
LEE
LACH
VOEL**

ZING MEE
*met Theater
Stroud*

www.theaterstroud.nl

Even voorstellen!

KENNIS MAKEN MET... MARJA VAN DE KLOK - SCHIPPER

Als echte Putter werd ik in 1957 aan de Peppelerweg in een klein wit boerderijtje, genaamd de 'Meikever' geboren. Ik was de tweede op rij en het eerste meisje van Aart Schipper en Riet Welter. Mijn moeder was afkomstig uit Voorburg (ZH) en leerde als jong meisje op een jeugdherberg vakantie in Putten mijn vader kennen. Ik heb twee broers, Kees en Gerard Schipper. Na de middelbare school aan de RSG 't Slingerbos in Harderwijk ben ik na enige omzwervingen geslaagd voor het Schoevers' directiesecretaresse diploma. Daarna is mijn werkzame leven begonnen; sinds 2012 werk ik als zelfstandige.

In oktober 1980 ben ik getrouwd met Willem van de Klok en hebben wij ons stekje gevonden op het Putter Stoomgemaal. We zijn ouders van Caren en Jan, die inmiddels ook weer kinderen hebben (en wij kleinkinderen). Naast vrijwilliger bij het Putter Stoomgemaal en secretaris van het Puttens Historisch Genootschap ben ik nu ook gevraagd mij aan te sluiten bij de redactie van De Graver, hetgeen ik graag doe.

KENNIS MAKEN MET... MONIQUE MET

Van wie bi' jie d'r één? Nou, dat kan ik jullie wel vertellen.

Ik ben de oudste dochter van Jacob Jan Met en Janneke Johanna Sonnenberg, geboren in Alkmaar in 1957, opgegroeid in de kaasstad en in Bergen NH. Import dus, maar inmiddels al wel sinds 2008 Puttenaar. Vanaf dit jaar maak ik deel uit van de redactie samen met Bert, Bertha, Marja en Marieke. Marja is overigens getrouwd met de neef van mijn zwager, dus wij kennen elkaar al langer van verjaardagen, maar dat terzijde.

Recentelijk heb ik mijn (betaalde) werkzame leven afgesloten. Ruim 40 jaar heb ik allerlei functies gehad in achtereenvolgens marketing-, corporate en interne communicatie. Denkavit in Voorthuizen was mijn eerste werkgever. Zo kwam ik van de studentenstad Utrecht terecht op de Veluwe. En ontmoette ik via het bedrijfsvolleybalteam van Denkavit een leuke – toen nog relatief jonge – vent aan de andere kant van het net, die inmiddels al dik 30 jaar mijn echtgenoot is: Aart van der Horst.

Bij Bouwmaat Nederland in Bunschoten (mijn laatste werkgever) was ik 8 jaar eindredacteur van het personeelsblad; redactiewerk is mij dus niet vreemd. Voor sommigen zal ik geen nieuw gezicht zijn. Zo'n 10 jaar geleden heb ik – tussen twee banen in – al vrijwilligerswerk verricht voor het PHG, o.a. PR werkzaamheden voor de zomermarkten. En nu dus de eindredactie van De Graver! ■

Recept

PRUIMENTAART

... LEKKER MET SLAGROOM OF
EEN BOLLETJE IJS!

Door: Bertha van Renselaar

INGREDIËNTEN:

- 150 gr. bloem
- 150 gr zelfrijzend bakmeel
- 150 gr. lichte basterdsuiker
- Snufje kaneel
- 125 gr roomboter
- Half ei en een half kopje melk
- 600 gr. pruimen ontpit en gehalveerd
- Kristalsuiker
- Custard poeder

OVERIGE BENODIGDHEDEN

- Vlaai- of springvorm
- Bakpapier

Deze keer gaan we lekker bakken, een ouderwetse pruimentartaart. De ouderen onder ons kennen vast wel de Eldense blauwe pruim; een kleine blauwe pruim die, later in het seizoen, steeds zoeter wordt. Maar natuurlijk kan er ook van andere pruimenrassen een lekkere taart gemaakt worden!

Foto: Landleven.nl

BEREIDINGSWIJZE:

- Verwarm de oven voor op 170 graden.
- Meng de bloem, het zelfrijzend bakmeel, de basterdsuiker, kaneel met de boter, het ei en de melk door elkaar.
- Kneed het tot een samenhangend deeg en laat het minstens een half uur rusten in de koelkast.
- Bekleed de vlaaivorm met bakpapier. Heeft u geen vlaaivorm? Gebruik dan een springvorm.
- Strooi wat custard op de bodem van de vorm.
- Rol het deeg uit en bekleed de vorm met 2/3 van het deeg.
- Leg de gehalveerde pruimen met de snijkant in de vorm totdat het deeg bedekt is en bestrooi de vruchten naar smaak met kristalsuiker.
- Rol het resterende deeg uit, snijd het in lange repen en leg die in ruitmotief op de pruimen.
- Bestrijk het deeg met wat ei of melk en bak het geheel in 45 minuten gaar. ■

MUSEUMBOERDERIJ Mariahoeve

Tekst: Gerard van Eijden

DANKBAAR

Het loopt erg goed op de Mariahoeve. Veel bezoekers. Veel vrijwilligers. Veel activiteit. Maar vooral veel gezelligheid. Het is daardoor echt leuk om vrijwilliger te zijn op de Mariahoeve. Maar we zoeken nog wel meer hulp.....

Veel bezoekers betekent gelukkig ook veel omzet. Nu we een prachtige nieuwe keuken hebben, die onlangs officieel is geopend door wethouder Sander van Nieuwenhuizen, kunnen we onze bezoekers nog betere en lekkerdere horecafaciliteiten aanbieden. Dat levert, laten we eerlijk zijn, ook de broodnodige inkomsten op.

Want we hebben nogal wat uitgaven gehad het afgelopen jaar. En er zit nogal wat aan te komen. Dat zo'n mooie keuken geld kost, mag duidelijk zijn. Maar als je ziet wat voor een lijst de Monumentenwacht Gelderland heeft geproduceerd tijdens zijn inspectie, is het te begrijpen dat de penningmeester wat onrustig wordt. Meerdere A4-tjes werden door de inspecteurs gevuld met gebreken en achterstallig onderhoud van ons museum.

Zo bleken bijvoorbeeld de gebinten van de schuur, daar waar ze steunen op de poeren, verrot. Daardoor zakt het dak van de schuur een beetje in, waardoor de buitenmuren naar buiten worden gedrukt. Die staan dan ook scheef. Oeps!

Verder is er nogal wat schilderwerk. Maar het moeilijke daarvan is dat de boerderij er authentiek uit moet blijven zien. Dan past het niet dat alles strak geplamuurd is en in de glimmende lak staat. Met andere woorden, het moet er niet als nieuw uit gaan zien. Dat is best nog wel lastig om te realiseren. Zo is er heel veel werk om gedaan te worden.

Gelukkig hebben we een enthousiast team van Harde Werkers dat veel reparaties en onderhoudswerk kan doen. Maar we zullen ook veel arbeid, kennis en lenigheid moeten inhuren om alles gedaan te krijgen. Dat kost geld natuurlijk.

Wat mooi dan dat de Mariahoeve elk jaar wordt ondersteund door de boekenwinkel van het PHG. Ook dit jaar hebben we weer een flink bedrag van hen gekregen waarmee het gapende gat in onze financiën enigszins gedicht kon worden. En onze penningmeester kan genieten van zijn nachtrust.

We zijn alle vrijwilligers van de boekenwinkel dan ook zeer erkentelijk voor al hun werk. Mede door hun hulp kunnen we ons unieke museum in stand houden. En de bezoekers het bijzondere verhaal vertellen van Geertje, Steventje en Maria, die met heel weinig toch erg tevreden waren. ■

80 JAAR Vrijheid!

Tekst: Evert de Graaf
Beeld: Ruben Schipper

BEVRIJDINGSJAAR 1945: 80 JAAR NA DATO

INLEIDING

De bevrijdingsvlag, ontworpen door de 14-jarige Noortje Urbach, valt al op meerdere plaatsen in ons dorp te bewonderen. Het Canadese esdoornblad, met daarnaast de tekst 'Putten bevrijd', staat centraal. Aan weerszijden staat een hert, het symbool van Putten. Een mooi kleurrijk ontwerp: links de kleuren van de Puttense en rechts de kleuren van de Nederlandse vlag. Kortom, een prachtig eerbetoon aan onze Canadese bevrijders.

DE STRIJDENDE PARTIJEN

Na de inval van de nazi's op 1 september 1939 in Polen verklaarden zowel Engeland als Frankrijk aan Duitsland de oorlog. Omdat de Engelse koning George VI het staatshoofd van Canada was, koos Canada de zijde van Engeland, het moederland. De oorlog tussen aan de ene kant de Geallieerden en aan de andere kant de Asmogendheden (Duitsland en Italië) was begonnen. Het was toen nog een Europese oorlog en nog geen wereldoorlog. Dat werd het na 22 juni 1941, toen Nazi-Duitsland de USSR (Rusland) binnenviel in het kader van 'Operatie Barbarossa'. In datzelfde jaar, op 7 december 1941 viel Japan, een bondgenoot van Duitsland, onverhoeds de Amerikaanse marinebasis Pearl Harbor op Hawaï aan. Hitler verklaarde vervolgens op 11 december 1941 ook de oorlog aan de USA, omdat hij solidair wilde zijn met het met het Japanse keizerrijk van Hirohito, omdat ze sinds 27 september 1940 een 'Driemogendhedenpact' (Duitsland, Italië en Japan) hadden gesloten.

HET KEERPUNT IN DE TWEEDE WERELDOORLOG: DE VAL VAN STALINGRAD OP 2 FEBRUARI 1943

Canadese troepen werden vooral ingezet voor de bevrijding van Europa. Na het keerpunt in de Tweede Wereldoorlog op 2 februari 1943, de val van Stalingrad, waar het zesde leger van generaal Von Paulus zich moest overgeven aan de Russische soldaten van het Rode leger, ging het bergafwaarts met de Duitsers in Europa.

Tachtig jaar geleden werd Nederland bevrijd door de geallieerden. In 2025 vieren en herdenken we de bevrijding en dat we sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog in vrijheid leven.

In deze editie
**BEVRIJDINGSJAAR
1945:**
80 jaar na dato
een bijdrage van
historicus
Evert de Graaf

Vanaf 22 juni 1941 hadden de Duitsers een 'Blitzkrieg' ontketend. Met een moderne luchtmacht en een geweldige troepenmacht, met de inzet van heel veel tankdivisies, rukten de Duitse troepen snel op. Legergroep Noord viel Leningrad (nu St. Petersburg) aan, Legergroep Midden rukte op naar Moskou en Legergroep Zuid viel Stalingrad aan. Alleen deze stad, genoemd naar de aartsvijand van Hitler, viel in handen van de Duitse troepen. Stalin drong er bij de westelijke geallieerden aan om een tweede front te openen in het West-Europa. Er werd van 1941 tot en met de zomer van 1944 voornamelijk op Russisch grondgebied gevochten: het eerste front.

D-DAY: 6 JUNI 1944

Na een lange voorbereiding begon op 6 juni 1944 de aanval op de Atlantikwall, die liep van Noorwegen tot de grens met Spanje: D-Day (Decision-Day). De leiding bij deze 'Operation Overlord' was in handen van generaal Ike Eisenhower. Bij Arromanches werd een waar 'kunststuk' verricht: de aanleg van de kunstmatige haven voor de bevoorrading van de aan land gezette troepen. Ook veel Canadezen vochten op de oorlogsstranden van Normandië. De Geallieerden wisten na zware gevechten een doorbraak te forceren in de onneembaar geachte Atlantikwall. Vervolgens wisten ze in een grote run Frankrijk, België en het zuiden van Nederland te bevrijden.

DE SLAG OM ARNHEM: 17 T/M 25 SEPTEMBER 1944

De geallieerde opmars stokte, toen het gewaagde plan van de Engelse generaal Bernard Montgomery, 'Operation Market Garden' mislukte. Zijn plan behelsde om met behulp van Amerikaanse en Britse luchtlandingsdivisies door middel van een verrassingsaanval de bruggen over de Maas, Waal en de Rijn te veroveren, waarna de grondtroepen snel moesten doorstoten naar de veroverde bruggen. Als dat gelukt was zouden ze doorstoten naar het IJsselmeer, zodat de Duitsers in de 'Vesting Holland' geïsoleerd werden. Generaal Bernard Montgomery wantrouwde prins Bernhard, omdat hij 'van Duitse bloede' was. Prins Bernhard moest als leider van de op 5 september 1944 opgerichte Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (NBS), zo min mogelijk betrokken worden bij de aanvalsplannen van de Geallieerden. Market Garden hield in, dat de V 1 en V 2-installaties onschadelijk gemaakt moesten worden, die een voortdurende bedreiging vormden voor de Engelse steden, zoals Londen. Als dat gelukt was, zouden de geallieerde troepen zeer snel vanuit het bevrijde zuiden van Nederland om de Siegfriedlinie, die van Nederland tot Zwitserland liep, heentrekken en het Ruhrgebied bezetten, om de Duitse oorlogsindustrie uit te schakelen. Daarna zouden ze zeer snel oprukken naar de Noord-Duitse laagvlakte, om eerder in Berlijn te zijn dan de Russen. Het liep helaas anders dan gepland. De 'Slag om Arnhem' werd verloren, de brug over de Rijn bleek 'een brug te ver'.

GEVOLGEN VAN DE MISLUKTE SLAG OM ARNHEM

- De Spoorwegstaking van 17 september 1944: geen voedseltransporten meer naar het westen van ons land, omdat Seyss-Inquart ook de binnenvaart een verbod oplegde.
- 23 september 1944: In opdracht van de Duitse bezetter moest Arnhem geëvacueerd worden. 95.000 Arnhemmers naar elders, o.a. een aantal naar Putten.
- De Hongerwinter, met ruim 20.000 doden.
- De razzia van Putten: de nazi's wilden een 'daad van afschrikking' stellen.
- Geallieerde leiders, met name Montgomery, lieten Nederland links liggen. De prioriteit van de geallieerden was de verovering van de bruggen over de Rijn in Duitsland om het Rijnland te veroveren en het verzet van de nazi's te breken: Het Rijnlandoffensief, met o.a. 'Operation Veritable'. Aan beide kanten werden zware verliezen geleden.

BEVRIJDING VAN WEST-NEDERLAND: OPERATION CANNONSHOT

Het duurde tot april 1945 voordat geallieerde troepen en vooral de Canadezen de opdracht kregen de plannen van september 1944 te realiseren. Vanuit het oosten van ons land zouden de Canadese troepen, tanks en infanteristen, de IJssel oversteken. 'Operation Cannonshot' werd de codenaam voor deze militaire operatie, die de verovering van Zutphen en Deventer inhield en bij Wilp de brug over de IJssel in handen moest zien te krijgen, voordat die door de Duitsers zou worden opgeblazen. Op 11 april 1945 werd de aanval 's nachts ingezet, zowel bij Wilp als Gorssel. Ook vijf genie-compagnieën boden hun onmisbare hulp met het realiseren van een pontonbrug om het zware materieel te kunnen overzetten. De Duitsers boden heftig tegenstand. Zij verloren vele doden, maar ook de Canadezen betreurden 19 doden tijdens de gevechten bij Wilp.

VERZET

Vanuit Engeland ontving het verzet, de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (NBS), de opdracht dat ze belangrijke bruggen moesten beschermen, zodat die niet konden worden opgeblazen en zo de opmars van de geallieerde troepen zou bemoeilijken. Zo wist de verzetsman Gijs Numan via onderhandelingen met de achtergebleven Duitse troepen in Apeldoorn de Deventerbrug over het Apeldoorns Kanaal in zijn woonplaats te bewaren voor vernieling. Kort na de bevrijding werd de verzetsman G.J. Numan (Grote Gijs) waarnemend burgemeester van Putten op verzoek van koningin Wilhelmina. Hij nam die functie waar voor de in maart 1944 gearresteerde burgemeester jhr. M. L. van Geen die ook werd afgevoerd naar KZ Neuengamme. Numan was van mei 1945 tot en met eind januari 1946 burgemeester van ons dorp.

OPERATION KEYSTONE

Op 3 april 1945 werd tijdens een uitzending van de BBC een codebericht uitgezonden: 'Luister naar het geluid van de golven'. Dat bericht betekende dat de verzetsgroep van Jan van den Broek zich gereed moest houden voor een dropping op de Appelse hei. De zes parachutisten hadden de taak contact op te nemen met het verzet en een drietal droppingszones (DZ's) uit te zoeken, die geschikt waren om nog meer parachutisten en kleine jeeps af te werpen. Die konden dan ingezet worden voor de bescherming en verdediging van de bruggen, die intact moesten blijven voor een snelle geallieerde opmars. Het verzet koos voor droppingszones bij Epe, een terrein bij Uddel en aan de Hevelschutterweg in Putten. Op 11 april 1945 werden er 17 parachutisten en 10 containers met wapens gedropt op de Appelse hei, bij de Hevelschutterweg. De codenaam van het DZ (droppingzone) daar was: Napier. Commandant van het SAS-team was captain R.J. Holland. Ook twee Hollanders maakten deel uit van dat team: de sergeants W.F. van Beek en A. Kuypers. Het 'ontvangstcomité' bestond uit verzetsmannen van de groep van Jan van den Broek en de verzetsgroep van Berend Veenendaal ('Groep Beer') uit Appel, een buurtschap tussen Putten en Nijkerk. Het waren speciale agenten van SAS (Special Air Service), die achter de Duitse linies moesten opereren.

Hun opdracht hield het volgende in:

- *Bruggen veroveren over de IJssel voor de oversteek van Canadese troepen.*
- *Droppingszones (DZ's) uitzetten.*
- *V2-installaties opsporen, zodat die vanuit de lucht uitgeschakeld konden worden.*
- *Arthur Seyss – Inquart, de Rijkscommissaris, arresteren in Apeldoorn.*

Helaas konden er door omstandigheden geen jeeps afgeworpen worden, zodat de SAS-mansschappen gedwongen waren op Gerven te blijven. Ze verbleven in een schaapskooi op het land van dat toebehoorde aan jonker Jan van Haersma de With. De schaapskooi stond achteraf bij boerderij 'Renselaar'.

Tijdens noodlottige acties, kwamen drie van de SAS-agenten om in Putten. In de nacht van 14 op 15 april 1945 vond er een ernstig incident plaats in de buurt van Gagelwijk, in het buurtschap Gerven. Tijdens de stikdonkere nacht botsten verzetsmensen van de groep van Jan van den Broek op enige SAS-agenten. In het donker zagen ze niet wie ze voor de loop hadden. Beide groepen dachten van doen te hebben met een Duitse patrouille. Er werd gericht op elkaar geschoten, waarbij de leider Jan van den Broek ernstig gewond raakte. Toch wist hij nog met een laatste krachtinspanning en handgranaat te gooien, waardoor de Engelse soldaat John Keeble dodelijke verwondingen opliep. De zwaargewonde Van den Broek werd verzorgd op een boerderij aan de Woudstee. Op dringend advies van de opgeroepen huisarts P. T. van der Velde uit Voorthuizen werd van den Broek op een paardenwagen afgevoerd naar het noodhospitaal 'De Schaffelaar' in Barneveld. Daar overleed Van den Broek nog diezelfde nacht. Het lijk van John Keeble werd de volgende dag gevonden door de jachtopziener Teus van den Brink, beter bekend als 'Teus van Gagelwijk'. Die waarschuwde de Duitse autoriteiten en Keeble werd overgebracht naar de begraafplaats aan de Engweg en daar ter aarde besteld. Een ander incident vond een dag later plaats in de schaapskooi tussen de boerderijen Renselaar en Veldhuizen. De SAS-man Martine Tyson, zo luidde het verhaal, zou bij in de schaapskooi per ongeluk bij het schoonmaken van zijn pistool zichzelf gedood hebben. Jaren geleden kreeg ik het verhaal te horen, van twee bronnen, dat een Joodse jongen Tyson had gedood. David, de Joodse jongen zat in een kippenhok op de boerderij 'Klein Boeijen' ondergedoken. David was vaak te vinden bij de SAS-mannen in de schaapskooi bij boerderij 'Renselaar'. Hij was gefascineerd door wapens en had op die dag, 16 april, gevraagd het wapen even te mogen vasthouden. Bij een wel heel ongelukkige manoeuvre doodde hij toen per ongeluk Tyson. Tijdens de inleidende zware beschietingen die voorafgingen aan de bevrijding van ons dorp op 18 april, hadden de Canadezen een verkeerd coördinaat ingevoerd. Dezelfde schaapskooi werd toen het doelwit van Canadees mortiervuur. Door een granaatinslag werd Ron Edwards gedood. Tyson en Edwards werden later herbegraven op de Engelse erebegraafplaats Jonkerbosch in Nijmegen.

OPERATION (DUTCH) CLEANSER

Het was op aandringen van onze premier P.S. Gerbrandy, die steun zocht bij de Amerikaanse generaal Eisenhower, om snel het westen van ons land te bevrijden, omdat daar honger werd geleden in de winter van 1944 - 1945. Het doel was via een snelle opmars via Arnhem, Otterlo, Barneveld, Voorthuizen, Putten, Ermelo om op te rukken naar Harderwijk. Zo moest de vluchtroute naar Harderwijk afgesneden worden en de Veluwe 'opgeschoond' worden van de Duitsers en Nederlandse SS'ers. De Canadezen moesten de zich terugtrekkende Duitsers beletten om via de haven van Harderwijk uit te wijken naar de 'Vesting Holland' (Amsterdam). Via de Afsluitdijk konden de Duitse troepen dan via Friesland en Groningen een vluchtroute openhouden naar het eigen land. Een andere optie voor de vluchtende Duitsers was zich te hergroeperen bij de Grebbelinie, waar een deel van de troepen zich had gelegd om de oprukkende geallieerde militairen tegen te houden. Ze maakten daarbij dankbaar gebruik van de linies die aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog daar door Nederlandse troepen aangelegd waren. Na de geslaagde oversteek van de IJssel bij Wilp, trokken de Canadezen op naar Arnhem. Deze slag om Arnhem werd gelukkig wel gewonnen en op 16 april 1945 werd het dorp Otterlo ingenomen.

SLAG OM OTTERLO: 16 EN 17 APRIL 1945

De Canadese troepen, o.l.v. luitenant-kolonel John MacAvity, hadden het dorpscentrum bezet en hun hoofdkwartier was in de dorpskerk. 's Nachts werden ze onverhoeds aangevallen door ongeveer 800 Duitse soldaten met tanks en vlammenwerpers, die op weg waren naar de Grebbelinie: Rheinstellung. Hevige gevechten en zware beschietingen volgden in het dorp.

Er werd gevochten van straat tot straat en van huis tot huis. De Duitsers verloren ongeveer 300 man en aan Canadese zijde sneuvelden er 50 soldaten. Ook vielen er vier burgerslachtoffers te betreuren. Het wordt weleens 'de laatste slag van Nederland' genoemd. Vervolgens rukten tanks en manschappen op 17 april richting Barneveld. Het waren de volgende onderdelen van het 5e Canadese leger die op de Veluwe ingezet werden:

- 8th New Brunswick Hussars
- The Lord Strathcona's Horse
- The British Columbia Dragoons
- The Irish Regiment of Canada
- The Westminster Regiment (infanteristen).

STEAMER

De Canadese troepen moesten o.a. de weg van Apeldoorn naar Amersfoort zien af te snijden, zodat de vluchtroute van de Duitsers werd afgesneden. Een belangrijk verkeersknooppunt was vlakbij Terschuur, dat nu het Het Ei heet. Er werd heftig tegenstand geboden en op de weg naar Nijkerk stond zwaar geschut opgesteld en er waren roadblocks opgeworpen. De Canadezen van de Lord Strathcona's Horse bestookten nog wel de Duitsers in Nijkerk. Daarbij vielen ook zeker een twintigtal doden onder de burgerbevolking. Toch besloten de Canadese troepen toen Nijkerk voorlopig links te laten liggen en zich te concentreren op Voorthuizen. Daar boden de restanten van het Duitse leger, bestaande uit reguliere Wehrmachtsoldaten, leden van de Hitlerjugend en Fallschirmjäger veel meer tegenstand dan verwacht. Bij de Prinsenkamp werden zware gevechten geleverd, waarbij oprukkende Canadese tanks veel last hadden van de sloten en soppige weilanden. Er vielen veel doden en gewonden, met name aan Duitse kant en er veel Duitsers gaven zich over en werden krijgsgevangen gemaakt. De Duitsers wilden ten koste van bijna alles de vluchtrouten naar de haven van Harderwijk openhouden. De taaie tegenstand van de nazi's werd gebroken en aan het begin van de avond begonnen de Canadezen met het beschieten van het centrum van Putten. Het waren gerichte schoten, op de bv. Molenstraat, daar stond de veldkeuken verdekt opgesteld bij de verhuizer Van Beek. Er was daar ook er de nodige munitie opgeslagen. Ook de hoek Dorpsstraat - Achterstraat werd getroffen door het artillerievuur van de Canadezen. De Canadezen wisten dat daar een zendmast stond en zwaar geschut, die ze wilden uitschakelen. De beschietingen zorgden voor grote consternatie en velen brachten de nacht in de (schuil)kelder door. Gelukkig vielen er bij die zware beschietingen geen slachtoffers.

BEVRIJDING VAN PUTTEN: 18 APRIL 1945

In Putten had de Duitse generaal Johannes Blaskowitz, die later bekend zou worden van de vredesonderhandelingen in Wageningen, zijn tijdelijk hoofdkwartier opgeslagen in 'Huize Fimulco' aan de Harderwijkerstraat. In de namiddag van 17 april trokken Canadese tanks op over de Voorthuizerstraat naar Putten. De Duitsers hadden antitankgeschut goed gecamoufleerd tussen de bomen opgesteld. De Voorthuizerstraat en delen van het dorp werden voortdurend beschoten door de Canadezen die hun aanwijzingen kregen van een laag over vliegend verkenningstoestel en vooruitgestuurde verkenners. Huizen werden vernield in het centrum van het dorp, in met name de Dorpsstraat en de Molenstraat. Zo ook het huis van de familie Ahrens aan de Voorthuizerstraat, waarbij Gerard Ahrens, een jonge man, om het leven kwam. Een aantal Canadese tanks liep aan de zuidkant van het dorp, bij de Heihaas, in een hinderlaag. Vier tanks lieten ze ongemoeid passeren, maar vervolgens werden de andere tanks met pantservuisten bestookt. Tijdens die gevechten verloren de 8th New Brunswick Hussars 12 van de 17 tanks. De bemanning van de eerste vier tanks lieten vervolgens hun tanks achter en wisten zich weer bij hun mannen aan te sluiten. Hun tanks werden later op de Vlasakkers bij Amersfoort teruggevonden.

Wel waren ze overgeschilderd in de kleur van de Wehrmacht met een groot Duits 'kruis' aan de zijanten. Tijdens de hevige gevechten verloren de volgende vier Canadezen het leven: John Wakula, Frederick Waters en Charles Pewtress en John Burpe Wallace.

De drie eerstgenoemde soldaten behoorden tot het Westminster Regiment, maar John Burpe Wallace maakte deel uit van de 8th New Brunswick Hussars. De Canadezen werden voorlopig daar ter plekke begraven. Later zijn ze herbegraven op het militaire ereveld in Groesbeek.

Op 18 april 1945 volgde de triomfantelijke intocht van de Canadezen in ons dorp. De commandant John McAvity had op 17 april kennism gemaakt met een verzetsman uit Putten, Jan Nijenhuis. McAvity had zijn tijdelijk kwartier opgeslagen in het huis, waar toen bakker Simon woonde, op de hoek Huinerweg - Voorthuizerstraat. Hij was commandant van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (BS) in Putten en was onderwijzer op de school Papiermakerstraat, nu de school Bij de Bron. Tijdens de oorlog was hij een tijdlang ondergedoken bij een tante in Hilversum. Hij had daar onder andere een Lagere Onderwijs (L.O.) -cursus Engels gevolgd. Meester Nijenhuis bood zijn hulp als tolk aan bij de commandant J. McAvity. Gezeten op de eerste tank trok hij met de bevrijders het dorp binnen. Binnen de kortste keren waren zeer veel mensen op de been en klommen op de tanks van onze bevrijders. Er werd gezongen en gedanst en iemand wist zelfs de Nederlandse vlag uit de toren van de Oude Kerk te steken.

TRAGISCH ONGEVAL

Vlak bij de Oude Kerk deed zich nog een tragisch ongeval voor. Tijdens hun intocht deelden de Canadezen kauwgum van het merk Wrigley en repen chocolade uit. De Canadees Robert Ashton wilde nog wat pakken in de tank en raakte per ongeluk de trekker van zijn wapen, dat op scherp stond en ineens afging. Kogels troffen mevrouw D.C. Bedijn - Beernink (67) en Akke Schotanus (21), die op slag dood waren. Mevrouw Wyke Sybenga - Sap raakte zwaargewond, maar overleefde het. Een inrieste gebeurtenis, die een domper legde op de feestvreugde. Robert Ashton, vervuld van een groot schuldgevoel, liet elk jaar op 18 april op zijn kosten door de gemeentebode bloemen leggen op het graf van mevrouw Bedijn. Dat deed hij op het laatst in 1994. Akke Schotanus werd al gauw herbegraven in Friesland. De bevrijders bleven maar korte tijd in het dorp. Ze moesten verder, want ze moesten hun karwei afmaken, de Zuiderzeestraat, in Putten de Nijkerkerstraat en Oude Rijksweg genoemd, moest afgesloten worden, zodat de vluchtende Duitse soldaten niet meer Ermelo en Harderwijk konden bereiken.

STRIJD IN STEENENKAMER

De Canadese tanks trokken in een hoog tempo op naar Steenenkamer, om door te stoten naar het IJsselmeer, zodat ook die vluchtroute over de zeedijk afgesloten kon worden. In Steenenkamer. Op de hoek van de Steenenkamerseweg en Waterweg ontbrandde nog een hevig gevecht. Duitsers die zich verschanst hadden achter een aantal boerderijen, vielen met pantservuisten, handgranaten met een lange steel, de naderende tanks aan. De Canadezen vuurden vele granaten af op die boerderijen, waarbij zeker 11 boerderijen zwaar vernield werden. De meeste bewoners hadden een goed heenkomen gezocht. Ze zochten dekking in kelders, of zelf aangelegde schuilkelders, in de grond uitgegraven en met balken en aarde verstevigd. Bij die zware beschietingen raakte Willempje van Wyncoop in paniek en vluchtte uit de schuilkelder naar buiten en werd door een kogel dodelijk getroffen. Op de Voordijk, langs het IJsselmeer, liep het jonge gezin van de familie Mondfrans uit Nijkerk.

Wonder boven wonder overleefden de twee peuters dit verschrikkelijk voorval. Wel werd het jongetje getroffen door een kogel in zijn linker heup. Zijn zusje raakte gewond aan haar billen. De Canadezen vervoerden kleine Kees en zijn zusje Hennie, een baby van nog geen jaar oud, eerst naar Barneveld, waar in kasteel De Schaffelaar een noodhospitaal was ingericht. Kees werd later overgebracht naar het Canisiusziekenhuis in Nijmegen en zijn zusje naar familie in Barneveld. Toch bleef Cornelis van Mondfrans zijn verdere leven invalide door dit incident. Het was kapitein Snell die op die dag om 10.30 uur als eerste de kust van het IJsselmeer wist te bereiken, maar het was zijn majoor Hoskin, die zijn teen in het koude water stak en zei: 'Not because I needed it, but just for the record.' Dat had moeten gebeuren tijdens 'Operatie Market Garden', maar zeven maanden later pas werd deze missie met succes uitgevoerd. Tijdens 'Operation Cleanser' hadden de Canadese tankbemanningen en de infanteristen van het Westminsters samen ruim vijfhonderd krijgsgevangenen gemaakt en meer dan 225 Duitse soldaten gedood en een onbekend aantal Nederlandse SS'ers.

18-04-1945: CANADEZEN ZETTEN HUN HANDTEKENING IN PAROCHIEREGISTER

De Canadezen wilden graag hun bevrijding van Putten vastleggen. Bij de Oude Kerk vonden ze niemand, want de pastorie stond aan de Papiermakerstraat. Daarom vervoegden ze zich bij de katholieke kerk aan de Brinkstraat. Daar woonde in de pastorie de waarnemend pastoor C. M. Bollinger, omdat pastoor J. van Dalen Putten ontvlucht was op 26 maart 1944. Hij had de zeer 'foute' burgemeester F.D.G. Klinkenberg een loer gedraaid tijdens een huiszoeking in de pastorie. Klinkenberg was op zoek naar clandestiene radio's. Bij geruchte had Klinkenberg vernomen dat meneer pastoor stiekem luisterde naar 'Radio Oranje'. Pastoor Van Dalen lokte Klinkenberg in een kelderkast in de parochie en sloot hem daarin op! Direct daarna ontvluchtte pastoor Van Dalen per fiets Putten om pas na de bevrijding weer terug te keren. De drie Canadese officieren werden allerhartelijkst ontvangen door waarnemend pastoor Bollinger. In het parochieregister lieten ze de volgende korte boodschap achter:

'18th April 1945 Putten (Veluwe)

The day of the liberation by the Canadian Army. The tanks entered Putten at 9 o'clock.

- Lieutenant Leslie Hamilton Ontario (8 NBH)
- Lieutenant John MacConnaghie Nova Scotia (8 NBH)
- Lieutenant Lawrence Walker New Brunswick (8 NBH)
- Casper M. Bollinger Waarnemend pastoor. Missionaris in Afrika 27 / 3 / 1944 tot 18 / 4 / 1945'

NB: 8 NBH stond voor '8th New Brunswick Husars

Op die dag, 18 april 1945, werd daar in de katholieke kerk geschiedenis geschreven!

CANADEZENPLEIN

Ondertussen werd er wel degelijk feest gevierd tijdens en na de bevrijding van Putten. Ook in de grote tent die de Canadezen hadden opgeslagen in het Putterbos, op het zogenaamde 'Canadezenplein'. Dat lag dicht bij de Garderenseweg, daar waar de Wilhelminalaan, Emmalaan en Julianalaan bij elkaar komen. Gezien deze namen een uitgelezen plek voor grote Oranjefeesten! De Canadezen hadden de plek aangewezen gekregen van boswachter Peter Kieft en ze mochten ook bepaalde percelen hout kappen voor hun kachels om er het eten op te bereiden en zich te warmen. In de tent werden zwart-witfilms gedraaid, muziek gemaakt en sigaretten gedeeld met de Puttense jongelui: Sweet Caporal en Player's bijvoorbeeld. Ook werd er gedanst en geflirt met onze 'bevrijders'. Toch hing er een grauwsliur over die feesten, vanwege de grote onzekerheid over het lot van de weggevoerde mannen van de razzia.

Nog dagen na de bevrijding beschoten de Canadezen bepaalde delen van de bossen aan de oostkant van ons dorp, omdat zich daar Duitse soldaten verschanst hadden. Zelfs vlammenwerpers werden ingezet aan de Oude Prinsenweg. Op 20 april gaven zich nog 20 Duitsers over aan de Canadezen. Een aantal Canadezen bleef achter om het Puttense buitengebied te zuiveren. Ze namen hun intrek op Veluw Hul, de boerderij van de familie Oudemans aan de Garderenseweg. Ook plaatsten de Canadese bevrijders een tweetal 'petrol points', opslagplaatsen voor benzine en olie, op het landgoed Schovenhorst. Deze opslagplaatsen van de Canadezen bevonden zich aan de Peppelerweg en functioneerden van augustus tot en met november 1945. Duizenden jerrycans lagen hier opgeslagen, bestemd voor het Canadese leger, dat op de westelijke flank van de Veluwe gelegerd was. Landgoedeigenaar dr. Th. C. Oudemans noemde dat later 'het Canadezenbos'. De Duitsers hadden in de laatste fase van de oorlog veel munitie opgeslagen in het bos bij Veluw Hul. Op 12 mei 1945 begonnen de Canadezen met het opruimen van het Duitse wapentuig. Er lagen duizenden handgranaten, bommen en pantservuisten en ander oorlogstuig. Alles werd vakkundig opgestapeld en toegedekt met zuurstofcilinders. Vervolgens werd een grote lading trotyl aangebracht om het wapentuig te vernietigen. Door het barsten van de zuurstofcilinders ontstond er zo'n grote luchtdruk, dat de beginnende brand werd uitgeblazen en Koudhoorn en Garderen voor een grote ramp werden behoed. Later werden de restanten van het wapentuig afgevoerd.

BEVRIJDING ERMELO EN HARDERWIJK: 18 APRIL 1945

De Canadezen kregen in Putten te horen dat ze hun opmars naar Ermelo en Harderwijk moesten vervolgen. De Puttense verzetsman Jan Nijenhuis, die contact had met leden van de Binnenlandse Strijdkrachten (BS) in Ermelo en Harderwijk, bracht McAvity het nieuws dat de weg tussen Putten en Ermelo veilig was. In Ermelo kwam de eerste tank van de Lord Strathcona's Horse met Robert Greene aan boord Ermelo binnenrijden bij 't Weitje. Het was heel rustig, geen mens te zien, maar binnen de kortste tijd waren er honderden mensen uitgelopen en werd er uitgelaten feest gevierd. Robert Greene, die het Wilhelmus uit zijn hoofd had geleerd, ging op zijn tank staan en hief ons volkslied aan, dat luidkeels werd meegezongen door enthousiaste Ermeloërs. In de loop van de middag arriveerden meerdere Canadese eenheden in Ermelo: The Irish Regiment of Canada, Cape Breton Highlanders en de Horse Guards. Zelfs een groep doedelzakspelers 'Pipes and drums' zorgden voor een echte feeststemming bij de muziektent op en rond 't Weitje. Er hoefde geen schot gelost te worden, want de Duitsers hadden de aftocht in Ermelo geblazen, op een klein aantal na, 59 soldaten van de Fallschirmjäger Division (FJD), die zich ophielden in het ziekenhuis Salem. Zij gaven zich zonder slag of stoot over aan de Canadezen. De geplande opmars naar de haven van Harderwijk verliep traag, omdat de tanks zich zeer voorzichtig een weg moesten banen door de juichende mensenmassa. Dat gebeurde ook in Tonsel. Bovendien hadden de terugtrekkende Duitse soldaten wegversperringen aangelegd, door bomen om te hakken, die over de Harderwijkerweg lagen. Met behulp van bulldozers werden die versperringen gauw aan de kant geschoven. De Puttense verzetsman Jan Nijenhuis had de Canadese commandant John McAvity meegedeeld, dat het verzet om bepaalde plekken langs de route naar Harderwijk wachtposten had uitgezet, die hem zouden informeren over de mogelijke aanwezigheid van Duitse troepen. Een telefoontje van Jan Nijenhuis vanuit het gemeentehuis in Ermelo om de commandant van de Binnenlandse Strijdkrachten in Harderwijk, Marinus Baars, aan de lijn te krijgen, lukte niet. Het was de verzetsman Henk Roebers uit Ermelo die hulp aanbood. McAvity had aan zijn manschappen opgedragen om Harderwijk en vooral de haven te beschieten om de nog aanwezige Duitsers te verjagen en uit te schakelen. Roebers vroeg of hij op zijn fiets snel naar Harderwijk kon rijden om contact te zoeken met commandant Marinus Baars.

Dit werd hem toegestaan en hij slaagde erin contact te leggen met Baars. Die sprong zelf op de fiets en reed de oprukkende tanks van McAvity tegemoet. Hij kreeg de Canadese commandant te spreken en kon hem vertellen dat er nog maar weinig soldaten in Harderwijk waren. Baars vroeg toestemming om zelf contact op te nemen met de commandant van de laatste aanwezige Duitse soldaten in zijn stad. Baars wilde hem overhalen zich over te geven, zodat de binnenstad niet beschoten hoefde te worden. De Harderwijkse verzetsman meldde zich na enige tijd weer bij McAvity en vertelde hem, dat de Duitsers zich niet wensten over te geven aan Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten, maar wel aan de Canadezen. Kort tevoren had een verkenningsvliegtuig van de RAF laag over Harderwijk gevlogen. Vanaf de grond was de piloot nog bestookt door de laatste Duitse troepen. Via de boordradio kon hij zijn bevindingen doorgeven aan de Canadezen op de grond. Er gingen geruchten dat twee Duitse marineschepen nog het plan hadden de Harderwijkse vissersvloot uit te schakelen, maar daar kwamen ze niet meer aan toe. Een Canadees soldaat merkte later droogjes op: 'We voerden wat richtoefeningen uit op de vijandelijke bootjes die probeerden weg te komen en toen bedachten ze zich.' Met Baars voorop de eerste tank reden de Canadese Sherman tanks de stad binnen, naar de Strandboulevard. Dat gebeurde omstreeks 16.45 uur op 18 april 1945. Op dat moment probeerden drie vissersboten met Duitse soldaten nog de haven uit te komen en uit te wijken. Een van de boten werd vanaf de wal tot zinken gebracht met een welgemikt schot, waarna de twee andere boten terugkeerden naar de haven. De aan boord zijnde Duitsers, ongeveer een twintig manschappen, werden vervolgens gevangengenomen. Tegen 18.00 uur arriveerde de commandant van de Lord Strathcona's Horse John McAvity bij het stadhuis in het centrum. De vlag kon uit en ook in Harderwijk barstte vervolgens het feest los en werden de Canadezen als helden ingehaald.

CONCLUSIE

De bevrijding van Nederland liet extra lang op zich wachten na de geallieerde nederlaag tijdens de Slag om Arnhem, september 1944. Generaal B. Montgomery vond Nederland boven de grote rivieren minder belangrijk dan de verovering van het Ruhrgebied en de Noord-Duitse laagvlakte. Pas in april 1945, op aandrang van premier Gerbrandy bij generaal Eisenhower, werd besloten ook de rest van ons land te bevrijden, omdat er in de hongerwinter 1944 - 1945 veel slachtoffers waren gevallen. De Canadezen kregen de opdracht ons land te bevrijden van de nazi's. De Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten, kortweg 'het verzet', werd slechts zijdelings betrokken bij de bevrijding van ons land. Met wapendroppings en het opvangen van SAS-agenten werd de hulp van het lokale verzet wel ingeroepen. Tijdens de snelle opmars werd er ook gebruik gemaakt van individuele verzetsmensen als Jan Nijenhuis, Henk Roebers en Marinus Baars. Het waren de Canadezen die Nederland na vijf jaar wisten te bevrijden van het juk van de nazi's. Ook de Engelsen en de Amerikanen speelden een zeer grote rol bij de bevrijding van West-Europa. We zijn aan deze bevrijders grote dank verschuldigd, ook nog na 80 jaar. ■

BRONNEN

Dr. Th. C. Oudemans, Jaren van spanning. Schovenhorst in de jaren 1944 en 1945, Putten, 1948

Hen Bollen en Paul Vroemen, Canadezen in actie, Amsterdam, 1995.

J.B. Kleberg, Van Napels tot Harderwijk De geschiedenis van het Lord Strathcona Regiment tijdens WO II, Nijkerk, 1995

Klaas Friso, Putten 1940 - 1945 Kroniek, Barneveld, 1990

Herman Bouw, Oorlog en Ermelo, Ermelo, 1995

Madelon de Keizer, Putten, de razzia en de herinnering, Amsterdam, 1997

Een bijzondere bijlage van Schilder's Nieuwsblad/Ermelo's Nieuwsblad. Ter gelegenheid van de herdenking van de bevrijding in 1945, april 1985

Eigen archiefonderzoek op het NIOD in Amsterdam, Dossier Putten 257

Interviews met de ooggetuige van de gevechten, Jan Bennemeer, een evacué uit Arnhem, die als 14-jarig jongetje met zijn ouders en zuster bij de familie Van Beek aan de Voorthuizerstraat introk, schuin tegenover de Heihaas, waar de gevechten plaatsvonden.

Wim Knoppert, een Putter en ooggetuige, die als 14-jarig jongetje bevriend was met Jan Bennemeer.

Brief van C. van Mondfrans: 14 november 2007

Interviews in het verleden met kinderen van Dr. Th. C. Oudemans en Jan Nijenhuis.

Evert de Graaf

Puttens historicus: april 2020

KORT NIEUWS & lezersberichten

ONTHULLING JOODS BELEVINGSOBJECT

Op 17 april jl. werd in aanwezigheid van enkele nabestaanden van de Joods Duitse familie Meijer, wethouder de heer E. 't Jong van de gemeente Putten en genodigden van diverse stichtingen een belevingsobject onthuld over de Joodse geschiedenis op de Veluwe.

'Veluwe Remembers' vertelt in zeven verhalen de geschiedenis van voormalige Joodse inwoners. Zes van deze verhalen liggen aan het Westerbork-wandelpad. Dit pad loopt van de Hollandsche Schouwburg in Amsterdam tot aan voormalig Kamp Westerbork.

In Putten wordt het verhaal verteld van de familie Meijer.

In 1943 vluchtte de Duitse familie Meijer-Cohen voor Hitler naar Den Haag. In 1940 moet het gezin op bevel van de Duitse bezetters opnieuw vertrekken. Na enige omzwervingen komen Arthur en Helene terecht in Pension Vale Ouwe aan de Harderwijkerstraat 85 in Putten.

Terwijl Arthur in het ziekenhuis ligt, zorgt NSB-burgemeester Frits Klinkenberg, een fanatieke jodenjager, ervoor dat Helene op 18 november 1942 naar het doorgangskamp Westerbork wordt overgebracht. Arthur blijft geen andere keus dan zich een kleine maand later bij haar te voegen. Op 2 februari 1943 wordt het echtpaar gedeporteerd naar het concentratiekamp Auschwitz, waar ze drie dagen later worden vermoord.

De jongste zoon Ernst komt om in vernietigingskamp Sobibor. Zijn broers Hans en Bert duiken onder en overleven de oorlog. ■

OUDE WERKKLEDING GEZOCHT

De evenementencommissie van de Mariahoeve is voor het komende Oogstfeest (26 juli 2025) op zoek naar oude werkkleding voor alle vrijwilligers op het terrein. Heeft u wellicht werkkleding en wilt u daarvan af? Wij houden ons van harte aanbevolen!

Neemt u dan contact op met Ko van Schaik, te bereiken via jgcvanschaik@gmail.com of telefonisch via 06-55851253.

MUSEUM De Tien Malen

Tekst: Nel Kuipers
Beeld: Marieke Grift

MUSEUM DE TIEN MALEN VOLOP IN 'BEDRIJF'

Op 2 april jl. heeft wethouder Sander van Nieuwenhuizen in aanwezigheid van vele gasten, waaronder ook burgemeester Henk Lambooi, ons museum geopend. Een nieuw museumseizoen. Dit jaar in de Wisselexpositie volop aandacht voor de Bevrijding 80 jaar geleden van o.a. Putten en het thema Vrijheid. We leven 'al' 80 jaar in vrijheid en velen weten niet beter, alhoewel...

In de wisselexpositie veel informatie, beelden en voorwerpen met een (bijzonder) verhaal over de Bevrijding en over Vrijheid. Deels gebonden aan Putten. Vrijheid krijgt aandacht met informatie over Nederlandse vredesmissies, het verhaal van politieke vluchtelingen, het werk van Samen Verder etc. Op 17 april mochten we met zo'n 20 mensen verhalen van hen delen over de bevrijding van Putten die zij meegemaakt hadden. Elders in deze Graver leest u daar meer over.

Opvallend is dat veel mensen – ook van buiten Putten (vakantiegangers) – bij hun bezoek aan ons museum inclusief de Gedachtenisruimte van de Stichting Oktober 44, diep onder de indruk zijn en dat het bezoek werkt als een katalysator om hun verhalen over de bevrijding, met name die van hun ouders, weer naar boven te halen. We denken dat het goed is het verhaal van Bevrijding en Vrijheid steeds weer opnieuw een plaats te bieden.

In de afgelopen maanden hebben we de eerste schoolklassen weer op bezoek gehad. We laten de scholieren dan de diverse rollen in het museum 'spelen'; archeoloog, beoordelaar, conservator, restaurateur, reclamemaker etc. Steeds weer een groot succes.

Ook mochten we diverse plaatselijke politieke partijen ontvangen en hen informeren over ons museum. De plaatselijke politiek is zich aan het voorbereiden op de gemeenteraadsverkiezingen volgend jaar.

Groot en verheugend nieuws was voor ons de mededeling van de Museumvereniging dat we 'geslaagd zijn' voor de audit. Het kostte ons zeer veel moeite maar mede met dank aan Bert v.d. Pol hebben we het gehaald en dan heb je ook wat. We blijven een officieel erkend museum waar je de museumkaart kunt gebruiken. We zijn nu ook officieel lid van het Erfgoed Gelderland geworden, alwaar we veel steun en advies vandaan halen.

We mogen tot dusver niet klagen over de bezoekersaantallen, integendeel, deze liggen weer hoger dan vorig jaar. Maar we maken ook steeds meer stappen om met ons museum op bezoek te gaan. Bij zorginstellingen bijvoorbeeld. We leveren dan maatwerk door voorwerpen uit het museum mee te nemen en aldaar te tonen, met de verhalen er omheen. Ook laten we beelden zien van Oud Putten.

In de komende maanden promoten we het museum weer samen met diverse andere PCEP-organisaties op de Puttense zomermarkten, Spot On Putten etc. In juli en augustus zijn we ook op de dinsdagmiddagen open. Op zaterdag 13 december is het Open Monumentendag.

Ook zijn we alweer bezig met de wisselexpositie 2026. We willen dan aandacht schenken aan het leven en werk van de illustrator Cornelis Jetses (wie kent niet zijn schoolplaten en zijn leesplankjes).

Volg ons o.a. via de website www.detienmalen.nl. ■

MONUMENT

Als er ooit een kunstenaar is geweest die in alle eenvoud de emoties van verdriet en totale ontreddeering zó treffend heeft weten weer te geven, dan is het wel Mari Andriessen tijdens het maken van het beeld De vrouw van Putten.

Hij heeft zich daarbij zodanig ingeleefd in haar verslagenheid, dat het tot op de dag van vandaag de toeschouwer nog net zo diep raakt als toen het op 1 oktober 1949 door Koningin Juliana werd onthuld.

Toen ik in 1969 — vanwege een nieuwe baan — voor het eerst in Putten kwam, bezocht ik vrijwel meteen de gedenkplaats. En veel meer dan de verhalen en foto's uit de jaren daarvoor, raakte mij hetgeen ik daar zag en voelde. Het was met name de entourage rondom het beeld, de serene plek en de keurig aangelegde hof met de 600 symbolische graven die, zelfs mij als buitenstaander, even heel dicht bij het onnoemelijke en zo massale verdriet van Putten bracht.

Maar die ervaring stond in schril contrast met de eerste opdracht die ik van mijn nieuwe werkgever kreeg, namelijk het bezorgen van twee grote dozen met handdoeken bij het CNV-vakantieoord.

In mijn bijzijn opende de beheerder een van de dozen en bood mij een exemplaar aan, als dank voor het bezorgen. Tot mijn stomme verbazing zag ik dat op de handdoek een afbeelding stond van de treurende weduwwrouw. Omdat ik zo gauw niet wist wat ik zeggen moest, schudde ik slechts m'n hoofd en vertrok meteen.

En nog steeds begrijp ik niet dat een ondernemer, in Putten nota bene, dit monument van collectief verdriet heeft willen gebruiken als verdienmodel. En dan ook nog uitgerekend op een handdoek waarmee je je vuile voeten afveegt, om over de rest maar te zwijgen.

Lange tijd leek het bij deze ene misser te blijven, maar enige tijd geleden kreeg ik een uitnodiging om voor een groep mensen hier in Putten een verhaal te komen vertellen en een aantal gedichten voor te dragen. Als waardering kreeg ik na afloop een pakketje met plaatselijke producten, waaronder een fles likeur. Op het etiket keek de treurende weduwe mij met haar trieste blik aan, met onder haar afbeelding de geheel overbodige, smakeloze tekst in vette hoofdletters: DE VROUW VAN PUTTEN.

Na een diepe zucht heb ik de fles hoofdschuddend weggezet en ik peins er niet over om hem aan te breken, al was het alleen maar vanwege de bittere bijsmaak. ■

GEEF DEZE GEZICHTEN EEN NAAM

Aflevering 84

Tekst: Marco Kleijer

Fotografie: eigen foto's / archiefbeeld

UITGELICHT

In dit deel van "Geef deze gezichten een naam" willen we Aartjen Simon uitlichten. Aartjen werd op 2 oktober 1924 geboren in Putten uit het huwelijk van Christiaan Johan Simon en Aartjen Luttikhuizen. Van Aartjen hebben we 1 pasfoto waarbij zij door 7 personen werd herkend.

In het vorige deel van "Geef deze gezichten een naam" kwam de familie Simon ook al even kort aan bod.

Ik gaf toen aan geen foto te kunnen vinden van zaal

Simon aan de Postweg. Ik werd er later op gewezen dat er wel degelijk een foto beschikbaar is, namelijk op de voorkant van het "Historisch Album Putten", een verzamelalbum uitgegeven door supermarkt Jumbo.

In het tweede deel van "Putters en Puttenaren" vinden we een uitgebreid artikel over het verzetswerk van Aartjen Simon in de Tweede Wereldoorlog. Op pagina 296 vinden we dezelfde foto van zaal Simon terug. In dit deel van "Geef deze gezichten een naam" wordt gepoogd een andere kant van Aartjen te belichten, zij was namelijk lid van de Veluwe Boerendansers.

DE VELUWSE BOERENDANSERS

Op 17 juli 1938 werd de Veluwe Boerendansers opgericht. Een folkloristische dansgroep uit Putten die als doel had "de folklore, speciaal van de Veluwe, weer aan de vergetelheid te ontrukken en door het houden van demonstraties zowel in binnen- als buitenland meer belangstelling te wekken voor de zeden en gewoonten van het stoere volk der 'Vale Ouwe'." De groep stond onder leiding van de sportleraar W.L. de Gans uit Amersfoort die de rol van "boer Krelis" vertolkte. Het secretariaat was gevestigd aan de (toenmalige) Postweg 10 bij de familie Simon. Zij raakten als gezin nauw betrokken bij deze vereniging. Iedere dinsdagavond werd van 6 tot 8 uur 's avonds geoefend in zaal Simon. Er werd gedanst "op wit geschuurde klompen, begeleid door de speelman mit sien trekpieper". Het aantal leden was reglementair vastgesteld op maximaal 24 personen waarvan Aartjen Simon ook deel uitmaakte.

Dat de Veluwse Boerendansers succes hadden blijkt wel uit een terugblik bij het tienjarig jubileum in 1948:

“Zaterdag 17 Juli zal het 10 jaar geleden zijn, dat tot oprichting werd overgegaan van de bekende folkloristische vereniging 'De Veluwse Boerendansers'. Geweldig is de activiteit geweest, welke dit groepje, onder leiding van de heer W.L. de Gans, heeft weten te ontwikkelen. Diverse radio-uitzendingen, o.m. voor de wereldomroep, demonstraties voor onze Koninklijke Familie, demonstraties in practisch alle grote steden van ons land, een tournee met een radio-orkest en vooral

niet te vergeten de Veluwse Zomeravondfeesten in Putten, welke door duizenden toeristen werden bezocht, wisselden elkander in een onafgebroken keten af.

De bezetting is ook deze vereniging niet onopgemerkt voorbijgegaan. Door haar doelbewuste en principiële houding werd zij reeds in 1942 verboden, haar bezittingen werden in beslag genomen, terwijl verschillende van haar leden in de strijd voor onze bevrijding zijn gevallen. Doch gezonder en krachtiger dan ooit heeft zij direct na de bevrijding haar werkzaamheden hervat en is het o.m. aan haar te danken dat de aandacht der duizenden vacatiegangers weer op Putten werd gevestigd als vacantie- en recreatieoord bij uitnemendheid.”

Bovenste rij tweede van rechts Aartjen, rechts daarvan haar zus Trien (Trijntje) en direct onder Aartjen haar broer Wim.

Dat het succes werd doorgezet vinden we terug in de vele krantenartikelen die we over optredens kunnen vinden. In 1949 werd de groep uitgenodigd op het jubileum van de omroep N.C.R.V. Datzelfde jaar werd de groep op Paleis Soestdijk uitgenodigd voor de viering van het koperen huwelijk van Koningin Juliana en Prins Bernhard. In 1952 waren de dansers zelfs op televisie te zien in het programma “In het hart van Amsterdam”. Door de enorme populariteit moesten dat jaar “verschillende aanvragen wegens tijdgebrek terzijde worden gelegd”.

In veel advertenties wordt geopperd dat het gezelschap internationaal bekend stond, maar “dat zij niet alleen in Nederland, doch ook ver over de grenzen bekendheid genieten. Zij kregen aanbiedingen naar Amerika, Zwitserland, Noorwegen en Zweden te gaan, maar zij wezen deze van de hand, omdat zij weigeren op Zondag op te treden.” Hoe het ook zij, het geeft wel aan dat de Veluwse Boerendansers onverminderd populair waren.

KRAOMSCHUDDEN

De groep ging zelfs zo ver om oude gewoonten in ere te herstellen dat zij het “kraomschudden” nieuw leven inbliezen. In mijn beleving (gevoed door Herman Finkers) is het “kraomschudden” een gebruik in het oosten van Nederland, maar blijkbaar was dit op de Veluwe vanouds ook een bekend verschijnsel. Daarvan getuigt het volgende vermakelijke artikel uit het Schilder's nieuws- en advertentieblad van 17 maart 1950.

“HIERDEN – Toen een dezer dagen een lid van de bekende Veluwse boerendansers te Putten werd gepromoveerd werd tot 'vader' was een en ander voor dit leutige groepje aanleiding het aloude 'kraomschudden' weer in ere te herstellen.

In Veluws costuum en op blank geschuurde klompen trok men daartoe naar ons dorp, waar de gelukkige vader woont. Meegevoerd werd een versierde ladder waarop een krentenbrood van 2 meter lang en 34 cm breed en gebakken door bakker G. v.d. Brink alhier. Tevens aan mandje eieren veur de kraomvaoder. Bij aankomst overhandigde de petemoei van de Veluwse Boerendansers het traditionele kleedje en kreeg de baby van haar de zinvolle naam 'Lubbertyn uut de Doornheeg'. Volgens gebruik werd daarna de gasten een bakkie leut met klont aangeboden onder het nuttigen waarvan de baby met deskundige opmerkingen van hand tot hand ging. De ceremonie werd besloten met een flinke plak krentenmik welke weggespoeld werd door middel van een brandewientje mit suuker, terwijl de gasten bovendien nog een flinke plak mee naar huis kregen.”

DE PUTTENSE BOERENDANSERS

Met het plotselinge overlijden van W.L. de Gans in 1959 lijkt ook het bestaan van de Veluwse Boerendansers snel op te houden. Hij kwam op 52-jarige leeftijd om het leven bij een ongeluk met een vrachtwagen. Het laatste optreden die ik terug kon vinden was in de zomer van 1960. Toch kent Putten tegenwoordig weer een soortgelijke folkloristische dansgroep, de in 2007 opgerichte “Puttense Boerendansers”.

OVERLIJDEN

In 1952 sloeg het noodlot toe. De Veluwse Boerendansers hadden op 19 juli een optreden op het eiland Texel. Een dag later werd het strand opgezocht en ter ontspanning werd er gezwommen. Aartjen werd verrast door de zee, kwam in nood en kon niet meer gered worden. In het Ermelo's Nieuwsblad van 25 juli 1952 lezen we daarover het volgende.

“Zr. A. Simon, uit Putten, werkzaam in het Sanatorium 'de Hoge Riet' van de Stichting Veldwijk, is Zondagmiddag bij het zwemmen in de zee bij Texel verdronken. Zij was lid van de 'Veluwse Boerendansers', die Zaterdagavond optraden op dit eiland. Zij was een uitstekend zwemster, doch werd het slachtoffer der gevaarlijke stromingen, welke voorkomen bij het strand aan de Koog.”

Aartjen Simon overleed op 20 juli 1952 in de leeftijd van 27 jaar. Zij ligt, samen met haar zus, en naast haar ouders, begraven op de Oude Algemene Begraafplaats aan de Engweg in Putten. ■

Heeft u een vraag of tip voor de rubriek “Geef deze gezichten een naam”?

Neem dan contact op met Marco Kleijer (06-22726857 / marco.kleijer@vrogger.nl)
of Tjies van den Brink (0342-418503 / t.brink1@upcmail.nl)

PLATFORM
CULTUURHISTORISCH
ERFGOED
PUTTEN

PCEP

Tekst: Johan Grift

KOMT ER EEN HISTORISCH CENTRUM IN PUTTEN?

In februari jl. heeft de eigenaar van het pand aan de Achterstraat 21 contact gezocht met het bestuur van het PHG. De aanleiding hiervoor was een artikel in De Graver over het onderzoek, dat in opdracht van de gemeente Putten door Erfgoed Gelderland is uitgevoerd, naar de haalbaarheid van een Historisch Centrum in Putten.

De benedenverdieping van het pand aan de Achterstraat 21 (voorheen kantoor van Het Geldersch Huys) staat momenteel te huur. Het gaat om een monumentaal en karakteristiek pand, dat bijzonder geschikt en passend zou kunnen zijn voor het beoogde Historisch Centrum. Na bezichtiging van de te verhuren ruimte door het PHG-bestuur is zij in gesprek gegaan met de eigenaar, met als resultaat dat we van hem in goed overleg de tijd krijgen om samen met de PCEP-deelnemers en de gemeente hiervoor de handen op elkaar krijgen.

In aansluiting daarop hebben we een constructief en positief gesprek gevoerd met de wethouder van Cultuur en Erfgoed en de behandelend ambtenaar. Zonder toezeggingen te doen werd voor de medewerking van de gemeente door de wethouder als voorwaarde gesteld dat er voldoende draagvlak moet zijn bij de deelnemers van het Platform Cultuurhistorisch Erfgoed Putten.

Aan de hand van een notitie Haalbaarheidsonderzoek Historisch Centrum Putten is vervolgens aan de besturen van de PCEP-deelnemers gevraagd om hun goedkeuring van het voorstel. Op dit moment zijn we in afwachting van de reacties.

Mocht er voldoende draagvlak zijn bij de PCEP-deelnemers, dan zal er naar verwachting in juni een officieel verzoek worden ingediend bij de gemeente.

AAN WIE BIEDT HET HISTORISCH CENTRUM ONDERDAK?

- Presentatieruimte voor alle PCEP- deelnemers. Zij kunnen het verhaal van Putten aanvullen met hun eigen verhaal over hun Erfgoed.
- Het PHG en de Stichting Oktober 44. Zoals blijkt uit het rapport van Erfgoed Gelderland hebben deze stichtingen geen eigen huisvesting. Bij hen is behoefte aan een eigen onderkomen, waar kan worden vergaderd en dat onderdak biedt aan de verschillende werkgroepen.
- In het Historisch Centrum komt een baliefunctie, waar alle inwoners en toeristen op bijv. woensdag- en zaterdagmorgen terecht kunnen voor informatie over de geschiedenis van Putten.

Bij een positief besluit van het PCEP en de gemeente en overeenstemming met de verhuurder gaat vervolgens een projectgroep aan de slag om de plannen verder uit te werken en te concretiseren.

Al met al een spannende en uitdagende ontwikkeling. Over het vervolg houden we u op de hoogte. ■

Onderstaande organisaties hebben de samenwerking Platform Cultuurhistorisch Erfgoed Putten opgericht:

Het Putter Stoomgemaal, Molen 't Hert, de Bekenstichting, Museumboerderij Mariahoeve, Historisch Museum De Tien Malen, Landgoed Schovenhorst, Stichting Oktober 44 en het Puttens Historisch Genootschap.
Gemeente Putten en VVV Putten+ zijn participanten.

Ook voor vergelijkbare organisaties geldt dat zij zich kunnen aanmelden via secretaris@phg-putten.nl

MOORE MKW

SAMEN ZIJN WE TOEKOMSTBESTENDIG.

Moore MKW heeft als accountancy- en adviesorganisatie alles in huis voor de ondernemer van nu. Met meer dan 1000 medewerkers op 19 vestigingen in Nederland, en ons internationale netwerk Moore, adviseren wij ondernemers bij alle vraagstukken waar zij mee te maken krijgen. Onder het motto 'Samen Toekomstbestendig' willen we bijdragen aan persoonlijk geluk, zakelijk succes én onze samenleving.

**Accountants
Adviseurs**

Midden Engweg 27
3882 TS Putten
T.+31 (0)3 41 35 70 44

GULIKER'S
GAS- EN OLIEHANDEL BV

Wij stoppen er graag onze energie in!

► Gemakkelijk betalen met uw pinpas.

► 24 uur per dag, 7 dagen per week.

► Leaserijder? Bij ons kunt u ook met de Travelcard en Multitankcard tanken.

Altijd voordelig een volle tank!

BRANDSTOF GAS OLIE

Ambachtstraat 16 | 3882 BS Putten | 0341-36 99 00 | www.gulikerputten.nl

PHG Boekenmarkt

Tekst: Henk van der Zwaag

Fotografie: Eigen foto

GROOT, VEEL EN GOEDKOOP

Midden in de Dorpsstraat van Putten (Dorpsstraat 23) vindt u een zeer grote tweedehands boekwinkel. Met ruim 14.000 boeken, waar wekelijks honderden nieuwe titels aan worden toegevoegd. Alle mogelijke categorieën zijn vertegenwoordigd: van Jeugd, Mens & Maatschappij, Geschiedenis, Kunst, Literatuur tot aan Topografie, Religie, Natuur, Spanning en Streekromans. Teveel om op te noemen. En dat alles ook nog eens voor zeer lage prijzen. Onze klanten komen niet alleen uit Putten maar werkelijk uit het gehele land.

GOED DOEL

Een unieke opzet, want we werken alleen met vrijwilligers en de opbrengst is bestemd voor de beide musea in Putten: Museumboerderij Mariahoeve en Historisch Museum De Tien Malen. Een kringloop met alleen boeken en voor een goed doel!

DONDERDAG EXTRA OPENINGSDAG TIJDENS ZOMERMAANDEN

In juli en augustus zijn we extra open. Naast de standaard openingsdagen op woensdag, vrijdag en zaterdag zijn wij in deze zomermaanden ook op donderdag open, eveneens van 10:00 tot 16:00 uur.

EN OOK NOG DRIE DINSDAGEN

Daarnaast zijn we ook nog eens open op de drie dinsdagen dat in Putten de Antiek- en Curiosamarkten worden gehouden, nl. dinsdag 22 juli, 29 juli en 5 augustus.

SLA UW SLAG

U bent van harte welkom in de boekenwinkel van het PHG, waar boeken een tweede leven krijgen! Een winkel met veel ruimte om in alle rust in de grote voorraad goede tweedehands boeken te snuffelen.

HEEFT U NOG BOEKEN WAAR U VANAF WILT?

Voor een goede voorraad boeken is de inbreng van (gelezen) boeken zeer gewenst! Als u gaat opruimen of u zit ermee verlegen, uw boeken zijn bij ons van harte welkom. Neem gerust contact op met Ep Jansen (06-81208580) of Peter Vink (06-51179335). ■

AdfiZ
Adviseurs in Financiële Zekerheid
Beleef het voordeel van een adviseur die u helpt bij het maken van belangrijke financiële keuzes.

Bruno Fabriciusstraat 38
3881 CM Putten
Tel. 0341-351759

Fax 0341-361511
www.simonadvies.nl
info@simonadvies.nl

HYPOTHEEK • PENSIOEN • VERMOGENSBEHEER • BANKSPAREN • VERZEKERINGEN

H. van Hunen

**SCHERPE PRIJZEN!
GRATIS BEZORGD!
EIGEN TECHNISCHE DIENST!**

**SERVICE OP NIVEAU KRIJGT U
BIJ ONS AL 85 JAAR KADO**

Bakkerstraat 17 - Putten - Steenstr.11 Arnhem - www.vanHunen.nl

PUTTERS PRAOTEN

Je maggen 't niet laoten!

Tekst: Bertus Lubbersen

DE JEUGD VAN VROGGER

Ut was zo roend de jaoren dartig dat mien vaoder mit een stel jongens op zaoterdagavund stun te praoten op de hoek van de Voorthuzerstraot en Ouwe Niekarkerweg. Ze stungen in ut doenker, want een lanteern was tur nog nie .Ze wouwen wel iets gaon doen,mar wisten niet wat. Ze zouwen nur cafe De Hartog kunnen gaon um te biljarten mar dan waren ze een dubbeltje de man kwiet. En de meeste han dat nie. Mien vaoder mos z'n loon alstaon an z'n moeder die weduwe was en veerder geen inkommen had. En ja je bin vuuftien of zestien jaor oud dus wat bedink je dan a je geen geld hen.

Nur lang mit mekander staon te praoten,kwammen ze op ut idee om us te gaon kieken bie Van Drie an de Poolseweg. Daor han ze drie mooie deeres die misschien noen wel in de teil gingen. Ut boerderietje van Van Drie had een groot Vienster mit luken die dicht zatten. Een kleiner vienster van de goot was ok dicht. Dur was wel een veurdeur die op de heerd uut kwam mit een ruutje dur boven. Toen ze bie ut boerderietje ankwammen ,leupen de twee brutaolste ,Teus en Willem nur ut huus. De are jongens bleven an ut end van ut hofpad stoan. Eerst wouen ze us kieken of ze een kiertje of gaotje in de luken konden vienden. Mar dur was nargens iets te vienden. Teus beduwde an Willem dat ze mar mosten schoertje bokken.Hie klum via de handen van Willem op z'n schoeren. Noen kon hie deur ut ruutje nur binnen kieken. Binnen waren de deeres zowat klaor en nog niet helemaal in de kleren. Vaoder Van Drie zat an de tafel te lezen mit z'n rug nur de deeres toe. Moeder zat bie de kachel. Teus was zo in de ban van wat ie zag dat ie niet in de gaoten had dat vaoder Van Drie nur de deur leup. Toen hie de deur los dee schrukken de jongens dur eigen zo beduud. Willem maakte dat ie wegkwam en liet Teus hangend an de deur achter. Vaoder Van Drie zei tegen Teus dat ie mar us binnen mos kommen um alles beter te kunnen bekiesen.

En dus zat ie effen laoter an de tafel mit een rood heufd. De deeres bekten tegen hun vaoder en vreugen of hie wel goed wies was. Ze trukken zo gauw ze kosten het leste grei an. Effen laoter mocht Teus weer gaon. Vaoder Van Drie maakte hum nog us dudeluk dat hie mar niet meer op zaoterdagavund zo stom mos wezen. Hie zou anders us effen mit z'n vaoder gaon praoten. Teus wis niet hoe gauw hie dur van deur mos gaon. Buten vun hie de are jongens niet te veer van ut huus. Hie mos eerst nutuurluk vertellen wat hie had mee emaaft. Misschien het ie ut wel mooier emaaft dan ut warkeluk was. Ze besleuten um allemaol mar nur huus te gaon en thuus dur mar niet over te praoten. ■

DE VOLGENDE ONDERNEMERS UIT PUTTEN ZIJN OOK

Vrienden

VAN DE MARIAHOEVE EN DE TIEN MALEN

GARAGEBEDRIJF
v. VEENHUIZEN

ASSURANTIEKANTOOR
Van de Mheen

Sinds 1956

van de Mheen
Grondwerken b.v.

VAN DEN HOORN
MEUBELN

VAN GANSWIJK
DAMEN- EN HERENMODE

MEILING
SINDS 1928.

van de Brug
INT. TANKTRANSPORT BV

Leuck
voor jou

GV fiscale en
administratieve
dienstverlening

MTS. van Helt
Kruisendijk 5 3852BN Putten
Tel: 06-20022480
Telefax: 06-43 034750

ROORDINK | ARCHITECTEN BNA
WWW.ROORDINKARCHITECTEN.NL

J. TIMMER

MEGADRUK
GRAFISCHE DRUKTEMAKERS

Colofon

**De Graver is een uitgave van het
Puttens Historisch Genootschap**

Redactie

Bert Klompenhouwer
Bertha van Renselaar
Monique Met
Marja van de Klok - Schipper
Marieke Grift

Druk

Nummer 2 - Jaargang 35 - Juni 2025

Contactgegevens

Redactie "De Graver"
graver@phg-putten.nl
www.phg-putten.nl

Uitgever

Calumma, Ermelo

Met dank aan

De Vrienden van de Stichting & alle donateurs en sponsors

PHG-bestuur:

Jan van den Hoorn - *voorzitter*
Johan Grift - *vicevoorzitter*
Marja van de Klok-Schipper - *secretaris*
Aart van de Mheen - *penningmeester*
Peter Vink - *bestuurslid*
Henk van der Zwaag - *bestuurslid*

De Graver wordt vier keer per jaar verspreid onder donateurs en vrienden van het Puttens Historisch Genootschap.

Heeft u kopij, vragen of opmerkingen voor De Graver?

Neem dan contact op met de redactie via graver@phg-putten.nl.

De deadlines voor aanleveren van kopij van de edities:

- Editie september 2025: inleveren voor **15 juli 2025**
- Editie december 2025: inleveren voor **15 oktober 2025**

Voor vragen aan het bestuur van het Puttens Historisch Genootschap en de beide musea De Tien Malen en de Mariahoeve kunt u contact opnemen met de secretaris:
secretaris@phg-putten.nl

Adreswijzigingen kunt u doorgeven aan de ledenadministratie, Teun van Unen:
Tel. 06 - 535 209 72, of stuur een mail naar relatiebeheer@phg.conscribo.nl

Indien er klachten zijn over bezorging kunt u contact opnemen met de redactie via:
graver@phg-putten.nl

Als donateur van het PHG ondersteunt u onze doelstellingen en ontvangt u ons kwartaalblad De Graver met informatie over onze werkzaamheden. Ook heeft u gratis toegang tot Museumboerderij Mariahoeve en Museum De Tien Malen.

Minimumbedrag voor toegezegde donaties is € 20,00 per jaar en wordt per kalenderjaar verlengd. Het RSIN nummer van het PHG is 805823724. Het PHG is een stichting met een culturele ANBI status. Opzegging dient vóór 1 december (donateur voor het komende jaar) te geschieden aan relatiebeheer of de penningmeester:
penningmeester@phg-putten.nl

Betalingen kunnen gedaan worden naar:
IBAN: NL94RABO 0384 1229 22
BIC: RABONL2U
KvK St. reg.nr. 410 358 22

De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden artikelen af te wijzen, in te korten of te wijzigen. Uiteraard altijd in overleg met de schrijver. Foto's moeten digitaal worden aangeleverd in min. 300dpi.

De in dit blad opgenomen artikelen geven niet noodzakelijkerwijs de mening van het bestuur en/of de redactie weer. Hieraan kunnen geen rechten worden ontleend en hier kan het bestuur of de redactie niet aansprakelijk voor worden gesteld.

© 2025 Puttens Historisch Genootschap

